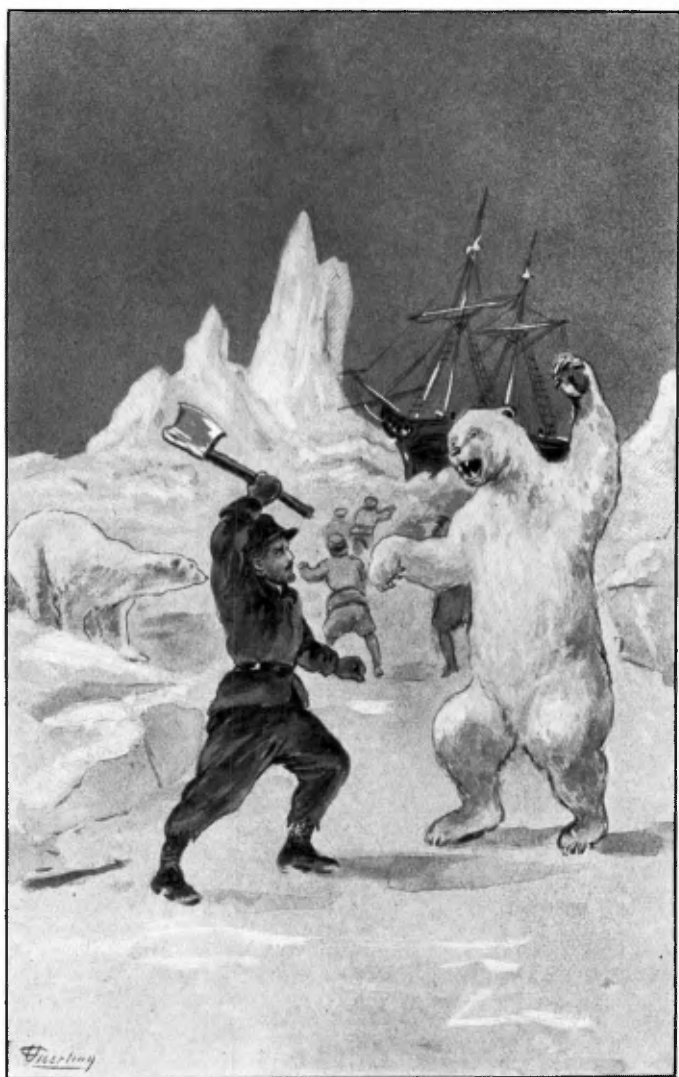

EEN KLOEK AMSTERDAMMER

DOOR E. GERDES

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

.... kwamen er eensklaps eenige ijsberen aan,.... blz. 12

EEN KLOEK AMSTERDAMMER

**SCHETSEN UIT HET LEVEN VAN DEN
ADMIRAAL JACOB VAN HEEMSKERK**

DOOR

E. GERDES

VIERDE DRUK

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

I.

UIT DEN LEERTIJD.

De man, van wien ik u thans iets wensch te vertellen, heet Jacob van Heemskerk, of zooals hij eigenlijk moest genoemd worden: Jacob Hendrikszoon van Heemskerk. Zijn familie behoort tot een geslacht van zeer oude dagteekening, waarvan zich vele leden, zoowel op het gebied van handel als dat der wetenschap, verdienstelijk hebben gemaakt. Reeds in 1220 komt de naam van Heemskerk in de geschiedenis voor, en in 1436 werd een der voorvaderen van onzen Jacob tot Ridder geslagen door Hollands Gravin Jacoba van Beieren. In latere dagen, maar nog vóór de regeering van de graven uit het Oostenrijksche Huis hier te lande, hebben zich de Heeren van Heemskerk boven Haarlem gevestigd, waar hun stamhuis nog staat en thans den naam draagt van Marquette. Andere leden dier familie, en vooral zij die meer neiging hadden voor den handel, hebben zich te Amsterdam neergezet, waar zij leden zijn geworden van het bestuur dier stad, en bedacht waren om door hun rijkdom 's lands handel en welvaart te bevorderen.

Jacob van Heemskerk werd 12 Maart 1567 te Amsterdam geboren, waar zijn vader een aanzienlijk huis bezat en met de voornaamste kooplieden in betrekking stond. Of Jacob broërs en zusters heeft gehad is mij niet bekend, maar wel dat zijn vaders broeder ook een man was van

rijkdom en eere, die op verschillende tijden de belangrijkste posten van Raadsheer, Schepen- en Ontvanger-Generaal van Noord-Holland heeft bekleed.

Het jaar, waarin Jacob van Heemskerk geboren werd, staat met bloedige letters in 's Lands Historie gegrift. Gij weet het, in datzelfde jaar kwam Alva hier te lande, en met zijn komst braken de benauwde dagen aan, die ons volk onder zijn tiranniek bestuur moest doorleven. Ons volk verlangde God te dienen naar den regel van Zijn Woord en niet naar de voorschriften eener kerk, wier leer met dwalingen en bijgeloof vermengd was. Ons volk verlangde vrijheid van geweten, en daar de koning van Spanje deze niet wilde toestaan, ontspoon zich een strijd, die tachtig jaren geduurd en veel tranen en bloed gekost heeft, maar met zegepraal onzerzijds is geëindigd. Gedurende de laatste jaren had zich Alva als landvoogd van den koning van Spanje te Amsterdam gevestigd. Amsterdam was Spaanschgezind. Dat wil zeggen: de overheid der stad was Roomsche en weerstond alle ketterij. Ook waren er vele Roomschen in Amsterdam, die het om de eene of andere reden, 'tzij uit een godsdienstig beginsel of uit eigenbelang, met Alva hielden, maar toch, er waren ook velen in die stad, die van harte de reformatie waren toegedaan, maar zich stil hielden, hopende op betere tijden. Alva wist dit wel, maar hij kon in Amsterdam niet altijd doen zooals hij wou. Hij leed steeds geldgebrek, omdat de koning hem niet van de middelen voorzag, om zijn aanzien en zijn leger te onderhouden, weshalve hij verplicht was van de Amsterdamsche kooplieden geld te leenen en hen als zijn schuldeischers moest ontzien. Of nu de familie Heemskerk ook geld aan Alva geleend heeft, dat weet en geloof ik niet, maar wel weet ik dat de vader van onzen Jacob in zijn hart een vijand

was van Alva en in 't geheim de reformatie aankleefde, totdat nu 't vertrek van Alva in 1573 en vooral vijf jaren later, Amsterdam de zijde van den Prins koos, de Roomsche burgemeesters werden afgezet en de hervormden bezit namen van de beide hoofdkerken, op den Dam en op het Oudekerksplein. Toen behoefde Heemskerk niet meer in 't geheim de hervormden te steunen, maar kon openlijk voor zijn gevoelen en geloof uitkomen.

Jacob was zes jaren oud toen Alva Amsterdam verliet. Hij zal dus dien tiran wel niet gezien, maar zeker veel van hem gehoord hebben, vooral toen de hervorming de overhand begon te krijgen. Hoe zal zijn jeugdig hart van vreugde geklopt hebben, als hij vernam, dat de Spanjaarden slaag hadden gekregen, en gewis is er in Heemskerks binnenkamer een dankgebed tot God opgezonden, toen op 1 of 2 April 1572 de tijding kwam, dat de Watergeuzen meester waren van Den Briel. Ik zeg: in de binnenkamer, want daarbuiten mochten de ware vaderlanders hun hart geen lucht geven, daar Alva nog in Amsterdam was. Ouders en kinderen moesten destijds zeer voorzichtig zijn, wilden zij niet naar de gevangenis overgebracht en door den Bloedraad ter dood veroordeeld worden. Voor onzen Jacob waren het moeilijke dagen, inzonderheid toen hij ter school werd gezonden, en ik houd het er voor, dat hij wel eens de vermaningen van zijn vader verzuimd heeft en met zijn Roomsche medescholieren aan het vechten is geweest; althans er wordt door Isaäk le Long in zijn beschrijving van de Reformatie te Amsterdam vermeld, dat er tusschen de jaren 1573 en 1578 menig straatgevecht heeft plaats gehad en de schooljongens elkander met stokken en steenen zóó te lijf gingen, dat de stadswakers tusschenbeide moesten komen en de belhamels aan den Schout overleverden.

Toen Jacob veertien jaren oud was, begon onze handel te herleven. De Amsterdamsche kooplieden zonden hunne schepen naar Oost en West, maar moesten dit met bedachtzaamheid doen. De Spanjaarden waren nog in het land en hadden de overmacht. Derhalve moesten onze kooplieden hun vernuft scherpen, om ingehinderd handel te kunnen drijven en toch in 't geheim den vijand afbreuk te kunnen doen. Hun schepen waren van kanonnen voorzien, en toen de Spanjaarden hierover aanmerkingen maakten, zeiden zij, dat zij verplicht waren hun vaartuigen tegen kapers en zeeroovers te verdedigen, 'tgeen ook waar was, maar evenzeer was het waar, dat als zij er kans toe zagen, zij gaarne t' een of andere Spaansche schip overvielen en zorgden dat er niemand overbleef, die hen verklappen kon, waarna zij den buit ten voordeele van den Prins van Oranje verkochten.

In dezen tijd nu groeide Jacob van Heemskerk op, en vurig en moedig van aard als hij was, kunt ge wel denken, hoezeer hij van verlangen brandde ook te eeniger tijd zijn krachten en gaven tot heil van 't vaderland te besteden.

Jacobs vader zorgde er voor dat zijn zoon een voor dien tijd goed en degelijk onderwijs genoot. De man handelde wijs en dacht niet: ik heb geld genoeg, en als Jacob tot jaren van onderscheid gekomen is, zal hem wel de een of andere post of betrekking geworden.

Gelukkig voor Jacob was hij ook van dit gevoelen en de geschiedenis meldt dan ook van hem, dat hij als een leergraag scholier bekend stond. Hij lei zich met de borst toe op de aardrijks- en wiskunde, leerde ijverig alles wat tot den handel en het zeewezen in betrekking stond en werd alzoo gaandeweg bekwaam gemaakt voor de betrekking, waartoe hij zich gedrongen gevoelde.

II.

EEN KLOEK BEGINNER.

Nu was Jacob goed toegerust en verlangde zeer een of anderen werkkring in den handel voor zich geopend te zien. Maar wanneer ge u herinnert wat ik u vroeger heb gezegd, in welken toestand zich destijds ons land bevond, dan zult ge begrijpen, dat het voor Jacob zoo gemakkelijk niet ging zijn wensch spoedig vervuld te zien. 't Is waar, hij kon het voorbeeld van zoovele Amsterdamsche kooplieden volgen, en 'tzij binnenslands of met naburige volken handel drijven, maar dat begeerde hij niet. Hij wilde verder op, naar Oost en West, om van daar handelsartikelen op onze markt te brengen. Daar kwam nog bij, dat bij de studie der aardrijkskunde de lust in hem ontwaakt was vreemde landen en volken te zien, en zoo hij nu deze zucht vereenigen kon met den wensch om handel te drijven, dan achtte hij zich bevredigd.

Nu was het in dien tijd niet zoo gemakkelijk voor onze kooplieden met Oost- en West-Indië handel te drijven, en eveneens was het voor hen gevaarlijk hun schepen naar de Oostzee, naar Rusland en Noorwegen te zenden, om van daar granen en andere koopmansgoederen te halen. De vaart naar de Oostzee en Rusland wemelde van kapers en roofschepen, die op onze handelsvaartuigen loerden, zoodat, wilden onze kooplieden met de bewoners dier landen handel drijven, zij genoodzaakt waren hun schepen tot een vloot te vereenigen, 'tgeen altijd zeer omslachtig en ook kostbaar was. Naar de Afrikaansche kusten, naar de Kaap de Goede Hoop, Oost-Indië, China en Japan, leverde de vaart nog meer gevaren op, want onze

schepen konden niet derwaarts komen, tenzij zij langs de Spaansche kust voeren, waar de Spanjaarden, met wie wij nog steeds in oorlog waren, op hen loerden, hen aanvielen en als buit verkochten. De Amsterdammers hadden het maar al te dikwerf ervaren, dat zij, in plaats van de schepen, die zij uit Oost-Indië verwachtten, beladen met de kostbare opbrengsten van dat land, de boodschap ontvingen, dat de Spanjaarden ze buitgemaakt en de bemanning gevangen genomen hadden. Dat waren droeve tijdingen, en menigeen bedacht zich wel tienmaal, voordat hij weer een schip West- en Zuidwaarts uitzond, vrezende dat het weer den Spanjaarden in handen mocht vallen.

Zoo kon het op den duur niet blijven. Ja, maar hoe hierin verandering te brengen? Er was immers naar Oost-Indië geen andere weg dan langs Spanje en de Kaap de Goede Hoop. Zoo dacht men. Maar wanneer Jacob op zijn kaarten zat te turen, dan ging hij wel eens met zijn vinger noordwaarts in plaats van westwaarts, en zei bij zichzelf: „'t Is wel een omweg, maar wie weet of er boven Noorwegen niet een goed water is, dat ons naar China en Oost-Indië kan brengen.” En hoe meer hij hierover nacht, des te waarschijnlijker kwam het hem voor, dat er zich in het Noorden van Europa een weg moest bevinden, die naar het Oosten en het Zuid-Oosten leidde.

Hij deelde zijn meening aan anderen mede. Sommigen waren het met hem eens, maar velen trokken een lang gezicht. Er was nog niemand ooit verder geweest dan even boven Groenland en vooraan in de IJszee. Kapitein Willem Barendsz had er tweemaal een tocht heen gemaakt, maar geen weg gevonden. Waarom zou men zich nu aan een derden tocht wagen, die niet alleen gevaarlijk was, maar ook kostbaar, want de beide eerste tochten hadden ruim vierhonderd duizend gulden gekost.

Onze jonge Heemskerk wist echter, zeker met behulp van Barendsz, al die bedenkingen te ontzenuwen. 't Is waar, de weg zou door de IJszee gaan, maar wie weet hoe kort die weg was en hoe spoedig zij in lauwer vaarwater zouden komen. 't Kwam op een proefneming aan. Men moet zich niet zoo spoedig laten ontmoedigen. Gelukt het in twee keeren niet, bij een derden zou 't wellicht beter gaan. Hoop doet leven en... het einde kroont het werk. Om kort te gaan, hoe moeilijk het hem ook viel al die hoofden onder één kaproen¹⁾ te brengen, het gelukte hem toch hen voor een derde proefneming te winnen, vooral toen hij er op wees, hoe verbluft de koning van Spanje zou staan te kijken, wanneer zij de Oost-Indische producten te Amsterdam ter markt hadden gebracht, zonder Spanje omgezeild te hebben. Dit moesten de twijfelmoedigen erkennen: het vaderlandsche hart begon te kloppen en... met Gods zegen zouden zij Heemskerk in staat stellen de reis met Barendsz te ondernemen.

En toen onze Amsterdammers eindelijk A gezegd hadden, lieten zij de B niet achterwege. In allerijl werd nu het geld bijeengebracht — waartoe de familie van Heemskerk zeker ook wel bijgedragen zal hebben — geld om schepen te bouwen, te koopen of te huren; geld om een bemanning bijeen te krijgen, en eindelijk geld, om al die schepen behoorlijk uit te rusten en van leeftocht te voorzien. Nu, dat geld kwam spoedig bijeen; eetwaren waren er genoeg voorhanden, ruilgoederen en handelsartikelen in overvloed en ook de gewenschte zeelieden lieten niet lang op zich wachten. Sommige matrozen, die nog nooit zoo hoog naar het Noorden geweest waren, keken wel in 't begin wat benauwd, toen zij vernamen dat de reis zou

¹⁾ Ouderwetsche benaming voor een ouderwetsch hoofddeksel.

gaan naar 't land van eeuwig ijs, maar Heemskerk wist hun te vertellen, dat dit niet zoo was en dat er ook tijden waren van heerlijke warmte. Maar om 't even, koud of niet koud: op reis naar het Noorden moest men er zich aan wennen en dan maar ijsberen schieten, in wier huid zij zich konden steken. Een goede jachthond, meende Jacob van Heemskerk, ontziet geen modderpoel, zoo ook moest een flink matroos niet bang zijn voor een brok ijs. Heemskerk hield zich kloek en daar hij met bezieling en overtuiging sprak, had geen matroos langer eenig bezwaar.

De schepen waren gereed. 't Waren er maar zeven, die de kleine vloot zouden uitmaken, bestemd voor zulk een ontdekkingsreis. En dat zevental was bovendien nog van klein gehalte; het grootste daarvan was slechts een kotter van honderd last. Maar hoe klein ook, zij waren goed uitgerust en van geschut voorzien. Waartoe dit geschut? Zij gingen immers niet met het doel uit, om een vijand te bestrijden? Neen, maar de vijand loerde op hen. Spaansche kruisers, Duinkerker kapers en andere zeeroovers dobberden overal rond en hadden het vooral gemunt op schepen, die uit Holland kwamen. En tegen deze roovers moest Heemskerk op zijn hoede zijn.

Den 2en Juli 1595 ging deze kleine vloot uit Texel onder zeil. Het bevel daarover was opgedragen aan Willem Barendsz, een kloek zeeman, die even vurig begeerde een nieuwen weg naar Oost-Indië te vinden als Jacob van Heemskerk. Onze kloeke held was destijds 28 jaren oud, en vol moed en vertrouwen op Gods bijstand. Toen hij met het schip „De Windhond” de reede verliet, wuifde hij het Vaderland een vaarwel toe — en straks verdween de vloot uit het gezicht der Amsterdammers, die haar tot Texel vergezeld hadden.

III.

OP ONTDEKKING UIT.

Den 19en Juli 1595 bereikte de kleine vloot het eiland Waigatz, waar de bemanning den doortocht naar China hoopte te vinden. Doch wat zij zochten vonden zij niet, en wat zij hadden gevonden was door hen niet gezocht, namelijk ijs, en nog eens ijs, en wederom ijs; ijs zoo hoog als bergen, die in verschillende vormen kwamen aandrijven en de schepen met verbrijzeling bedreigden. Heemskerk en Barendsz stonden op den uitkijk, of er ook ergens een goed vaarwater te zien was; de matrozen klommen in den mast en keken en keken; maar wel was er dichtbij iets dat op een open zee geleek, doch in de verte zag men niets dan ijs en met dikke sneeuw bedekte landstreken. Tot hun vreugde zagen zij echter op grooten afstand eenige menschen, en nu stapten zij aan land, om met hen te spreken en van hen te vernemen hoe zij naar China konden komen. Eerst waren die menschen bang en liepen weg, maar door vriendelijke gebaren, en vooral door de aanbidding van levensmiddelen gelokt, kwamen de Samoeden terug en wisten hun te beduiden, dat wanneer de schepen slechts een weinig hooger opzeilden, de vloot wel in een open zee en naar een warmer land zou komen.

Deze tijding gaf moed. Heemskerk bedankte die ijsbewoners hartelijk, en straks ging de vloot voort, tusschen ijs en ijsschotsen door. Maar hoe verder de schepen kwamen, des te moeilijker werd de vaart, waarbij nog kwam dat eene mist, zoo dik dat men er wel met een mes door heen kon snijden, de lucht bedekte, en 't zoo donker

werd, dat men geen tien schreden voor zich uit kon zien. De vloot kon dus niet voortzeilen, en 't beste wat men doen kon zou zijn, dat men wachtte totdat de mist door zonneshijn, en 't ijs door lentebloemen werd vervangen. Maar van 't een kwam zoo min iets als van 't andere. De mist werd dikker en het ijs begon zich rondom de schepen zoo vast te zetten, dat de matrozen urenlang moesten hakken, om open water te houden.

Intusschen hadden de matrozen iets gezien, dat voor hen nieuw was, namelijk iets glinsterends, iets dat schitterde als diamanten, en daar zij wel eens gehoord of gedroomd hadden, dat er onbekende eilanden zijn, waar de juweelen hoog opgestapeld liggen, vroegen zij verlof om aan land te gaan en die diamanten te halen. Wanneer zij daar een zak vol van hadden, dan waren zij rijk genoeg en konden best huiswaarts keeren, zonder verder naar China om te zien. Zij gingen dan ook aan land, gewapend met bijlen en houweelen, om die diamanten af te hakken.

Maar ach, welk een teleurstelling. Die diamanten bestonden uit niets dan zoogenaamde bergkristallen, die wel mooi waren, maar toch niet de moeite waard, om er een vrachtje van mee te nemen. Bij deze teleurstelling zou het echter niet blijven. Terwijl zij zoo aan het hakken waren, kwamen er eensklaps eenige ijsberen aan, dieren zoo groot als kleine ossen, die de matrozen aanvielen en een paar hunner wegsleepten. Hadden onze zeelieden nu nog schietgereedschap gehad, dan zouden zij deze ijsberen wel gedood hebben, maar zij waren slechts van een bijl en houweel voorzien, en voor zoo'n brokje ijzer is een flinke ijsbeer even bang als een leeuw voor een stroohalm. De matrozen wisten echter raad, spoedden zich naar 't schip, haalden musketten en geweren en gingen op de ijsberen af, waarvan zij er een doodschoten, terwijl de andere

maakten dat zij wegwamen. Als in triumf werd nu de doode ijsbeer naar 't schip gebracht, waar hij geslacht, gevild en opgegeten werd.... doch de lust was er af, om weer diamanten te gaan hakken! Ieder verlangde naar huis en geen der matrozen had een open oor voor het voorstel van Heemskerk, om hier den winter over te blijven en bij zachter weer verder te zeilen. Zij hadden 't land aan dit land vol ijs en ijsberen, en daar Heemskerk het spreekwoord kende, dat het met onwillige honden slecht hazen vangen is en met moedeloze matrozen geen ontdekkingstochten kunnen ondernomen worden, moest hij wel toegeven en.... de vloot zeilde terug naar 't vaderland, waar zij einde October aankwam, medebrenkende een paar stukken bergkristal en een berenhuid.

En had nu Jacob van Heemskerk ook den moed verloren? Verre vandaar. Hij hield staande dat er in het hooge Noorden een weg moest zijn, een vaarwater, dat naar China en Oost-Indië leidde. Zijn bewering was niet zonder grond, en als God het hem vergund had een blik te slaan in den tijd waarin wij leven, dan zou hij gezien hebben, dat die doorvaart werkelijk bestaat en dat het aan eenige koene zeevaarders gelukt is door het hooge Noorden heen den weg naar China te vinden.

Heemskerk grondde echter zijn bewering niet alleen op wat de kaarten hem aangaven, noch op 't geloof dat hij bezat, maar vooral op wat de Samojeden hem verzekerd hadden. En gelijk het met vele vernuftige menschen gaat, wier verstand helder en ontwikkeld is en die gelooven dat zij in de wieg gelegd zijn, om iets bijzonders tot stand te brengen en niet stil zitten totdat zij hun doel bereikt hebben, zoo ging het ook met onzen kloeken Amsterdammer. Hij liep van den een naar den ander, zocht

alle invloedrijke personen op, deelde zijn overtuiging mede aan zijn stadgenooten, de rijke kooplieden, en trachtte hen te winnen voor een nieuwen ontdekkingsocht. Maar velen wilden van al zijn voorstellen niets weten, en wezen hem, meesmuilend op het hoopje bergkristal en de mufte berenhuid. Toch hield Heemskerk vol, en wist door zijn kloeke taal en overtuigingskracht de Staten-Generaal te bewegen een prijs van *f*24.000 uit te loven aan hem, die den doortocht door het Noorden heen naar China zou ontdekken.

Dat hielp. De eerezucht werd opgewekt, en daar er toch rijke Amsterdamsche kooplieden genoeg waren, die er belang in stelden hun handel uit te breiden, en velen thans gunstiger over Heemskerks voorstellen begonnen te denken, werd er andermaal een vloot uitgerust van... twee schepen, want meer zou te kostbaar zijn. En met deze twee keine schepen, die goed uitgerust waren en levensmiddelen genoeg aan boord hadden, om desnoods een winter in het Noorden door te brengen, ondernam onze kloeke Heemskerk opnieuw den tocht. De schepen waren bemand met flinke stuurlieden, matrozen en timmerlui, en stonden onder bevel van Barendsz en Cornelis Rijk, terwijl Heemskerk echter de voornaamste leider bleef.

Den 10den Mei 1596 werd de reis aanvaard en reeds tegen het einde dier maand begon de worsteling dezer kloeke mannen, om tusschen ijs en ijsbergen heen den doortocht naar China te banen. Maar die worsteling werd hun toch te machtig. Althans Rijk had er genoeg van en keerde met zijn schip terug. Waarschijnlijk zullen er op het andere vaartuig ook wel sommigen geweest zijn, die liever thuis bij den haard gezeten hadden dan hier tusschen 't eeuwige ijs, maar Heemskerk wist hun moed in te spreken en hield staande, dat zij wel in China zouden komen...., als zij maar geduld hadden en de winter voorbij was.

Maar hij zou andermaal teleurgesteld worden.

Reeds drie maanden zwierven zij in de ijszee rond, zonder een vaarwater te vinden. Overal waar 't schip kwam werd het tegengehouden door 't ijs, dat steeds dikker en dikker werd, en ten laatste was er geen doorkomen meer aan. 't Schip zat als vastgeklonken in 't ijs, en nu bleef hun niets over dan den winter in die barre streek door te brengen. Zij waren doorgedrongen tot Nova-Zembla, verlieten het schip en bouwden een hut op dit onherbergzaam eiland, waar zij althans veiliger waren dan op het schip, dat dikwerf zóó door 't ijs geknepen werd, dat de wanden er van kraakten. Ook was 't gebeurd, dat de top van een ijsberg er zich boven ontlast had, wat zulk een verschrikkelijk gedreun en geraas had gemaakt, dat de matrozen meenden dat de wereld verging. Voor geen geld wilden zij dan ook op het schip blijven.

De hut werd zoo dicht mogelijk gebouwd; alle gaten en retsen werden met zeildoek toegestopt en zestien slaapplaatsen ter zijde en boven elkander getimmerd. Het dak was sterk genoeg, om de sneeuw te dragen, die verwacht werd, en was voorzien van een ledig vat, dat dienen moest om lucht te geven en den rook door te laten, die door den schoorsteen optrok. Hoe verder het naar het najaar liep, des te feller werd de koude. De kleeding, die de matrozen uit Holland medegebracht hadden, hield het lichaam niet genoegzaam warm, en blijde waren zij, toen zij eenige ijsberen geschoten hadden, van wier huid zij kleeren maakten, of in wier vel zij kropen, om als ijsberen gekleed, rond te springen en warm te blijven.

't Waren wel vervelende dagen voor 't scheepsvolk. Maar het wist zich toch goed in de omstandigheden te schikken. Zoo dikwijls het weer het toeliet, gingen zij op

de jacht, schoten vossen en ijsberen, braadden het vleesch dat hun beter bekwam dan het pekelvleesch, waarvan hun 't langdurig gebruik pijn in mond en keel veroorzaakte, en wisten van 't gesmolten vet kaarsen te maken, bij wier licht zij 's avonds genoeglijk om den haard bijeen zaten, elkander wat vertelden, ook wel uit den bijbel voorlazen en een psalm zongen van Datheen. Op sommige feestdagen dronken zij een glas wijn, en wanneer de beker rondging, dacht menigeen aan vrouw en kind en boog het hoofd, om God te bidden hen weer naar 't vaderland te brengen.

Heemskerk, die zooals ik u verteld heb, goed in de wis- en aardrijkskunde thuis was, had hun voorspeld, dat hun toestand nog droeviger zou worden. Spoedig zou de tijd komen, dat de zon niet meer boven den horizont verscheen en zouden zij langen tijd in een donkeren nacht gehuld blijven. En dit kwam ook zoo uit. Op den 4den November zagen zij voor 't laatst het daglicht en kwam de akelige duisternis. Toch werden zij niet moedeloos. Heemskerk wist zijn volk met vele dingen bezig te houden en het op leerzame wijze afleiding te geven. Zij kloofden hout, om warm te worden; vierden Kerstmis, Nieuwjaar en Driekoningen, bij welk laatste feest, dat door ons voorgeslacht langen tijd in eere werd gehouden, een koek werd gebakken met een boon er in. Wie dan de boon in zijn stuk koek vond, was dien dag koning.

De koude werd steeds heviger. Soms als zij 's morgens, — althans naar hun berekening, — wakker werden, zaten hun baarden aan de dekens vast gevroren, en het vleesch en brood was zoo hard, dat zij het met een bijl moesten stukslaan. Voor Barendsz was deze nood te groot. Hij werd ziek en stierf, juist op den dag, dat de zon weer boven den horizont verscheen.

Met den terugkeer van het daglicht begon het ook warmer te worden. Het sneeuwde niet meer; het ijs werd dunner en nu verlangde ieder naar huis. Heemskerk zou liever nog hoogerop gegaan zijn, om de doorvaart te zoeken, maar 't volk wilde niet langer blijven, en toen het schip zeilree gemaakt en de vaart open was, aanvaardden zij 14 Juni 1597 de terugreis naar het vaderland, waar zij 19 October aankwamen.

De doortocht naar China was wel niet gevonden, maar allen, die uit Heemskerks mond vernamen, hoe God hen zes maanden lang in een ijswoestijn bewaard en beschermd had, drukten de hand van den kloeken Amsterdammer, die uit liefde voor de wetenschap en in 't belang van den handel, geen gevaren had ontzien. Uit alle landen van Europa kwamen geleerden en belangstellenden naar Amsterdam, om den koenen reiziger te zien, zijn lotgevallen te vernemen en met hem God te danken, die hem weer behouden naar 't vaderland had teruggebracht.

IV.

DE LAATSTE REIS.

Het schijnt dat de Amsterdamsche kooplieden geen lust hebben gehad een derde proef te wagen. 't Kan ook zijn dat Heemskerk gemeend heeft voorloopig de zaak te moeten laten rusten. En in dat geval heeft hij zeer wijs gehandeld. Er zijn van die ondernemingen, die men met den besten wil niet spoedig tot stand kan brengen, en zoodra het blijkt, dat de tijd daartoe nog niet rijp is, moet men

geduldig wachten totdat de gelegenheden en middelen gunstiger zijn.

Maar al was ook de tocht naar 't Noorden mislukt, dit zou geen reden voor Heemskerk geweest zijn, om voortaan stil te gaan leven, waartoe hem zijn rijkdom instaat stelde. Neen, hij wist dat God den mensch op aarde heeft geplaatst, om Hem en anderen te dienen met de verleende gaven. Heemskerk bleef dan ook niet lang aan wal. Nadat hij een weinig van de vermoeienissen uitgerust had, maakte hij zich gereed voor een tocht naar Oost-Indië, waarheen 's Lands Staten hem, als bevelhebber van een kleine vloot van twee schepen, zonden, om de Portugeezen, die het ons in den Indischen Archipel lastig maakten, de loef af te steken. Heemskerk kwam waarschijnlijk in 1602, met zijn twee schepen, die slechts met 200 soldaten en matrozen bemand waren, in de zeeëngte tusschen Malakka en Sumatra, waar hij een Portugeesche kraak ontmoette. Dit schip had een kostbare lading, die geschat werd op een waarde van vier millioen gulden, en was zeer sterk gewapend met geschut en had 800 man aan boord. De Portugeezen meenden die kleine Hollandsche schepen wel spoedig meester te zullen worden, heschen dadelijk de bloedroode vlag en vielen op Heemskerk aan, die hen echter zoo dapper op kogels en schroot onthaalde, dat de kraak spoedig lek werd, genoodzaakt was de witte vlag uit te steken en zich over te geven. Onze held behaalde derhalve een goeden buit en keerde, na nog hier en daar blijken van moed en bekwaamheid gegeven te hebben, in 1603 naar 't vaderland terug, waar hij spoedig in 't huwelijk trad en hem een kind geboren werd, in welk bezit hij zich echter niet lang mocht verheugen. Hij ondervond het dus, dat er èn op zee èn in 't huwelijksleven geen rozen zijn zonder doornen.

Intusschen werden de klachten onzer kooplieden telkens veelvuldiger. De reis met handelsschepen naar Oost-Indië werd hoe langer hoe gevaarlijker, daar de Spaansche schepen uit alle hoeken en gaten te voorschijn kwamen, zoodra onze vaartuigen op hun reis Spanje naderden.

Waren zij aan dit gevaar ontkomen, dan hadden zij te worstelen tegen de Portugeezen, die met Spanje ijverden om ons te bestoken. Menig deugdelijk schip werd door een Spaansche vloot buitgemaakt, en menige kostbare lading viel den Spanjaarden bij de terugreis in handen. Dit kon zoo niet langer, en 's Lands Staten zagen zich wel genoodzaakt acht te geven op de klachten die dagelijks tot hen kwamen. Nu zouden de Staten ook gewis reeds maatregelen genomen hebben, om Spanje's overmoed op zee tekeer te gaan, maar zij hoopten nog altijd langs den weg van bemiddeling dezen zeeroof te voorkomen. Er werden namelijk destijds onderhandelingen gevoerd om tot vrede te geraken, maar deze onderhandelingen werden vertraagd, doordat de koning van Spanje niet aan sommige billijke eischen wilde toegeven. Toen nu de Staten aldus gedwarsboomd werden, besloten zij een vloot uit te rusten, om de Spanjaarden in hun eigen land te bevechten; dat wil zeggen, zij wilden de Spaansche vloot, die ons gedurig lastig viel, in Spanje opzoeken, en als 't kon, haar vernielen. Met alle kracht werd er nu gewerkt om een vloot bijeen te brengen, en in 't begin van het jaar 1607 was zij gereed. Zij bestond uit zes en twintig schepen van oorlog, waarvan Eolus, (het Admiraalsschip) de Zwarte Beer, de Witte Beer, de Gouden Leeuw, de Ster, de Tijger en de Luipaard de grootste waren. Voor deze vloot moest men een bevelhebber hebben, en met algemeene stemmen werd hiertoe onze kloeke Amsterdammer benoemd, wien tevens de rang van Admiraal verleend werd. Hij aan-

vaardde deze hooge betrekking — verhaalt de geschiedenis — met blijdschap en zeldzame belangeloosheid. Immers, hij weigerde de gewone Admiraalswedde, en toen men bij hem aandrong, om toch iets te vorderen, verzocht hij, dat hem tot belooning mocht worden toegelegd dertien procent van de waarde der buitgoederen, die boven de f500.000 door hem op den vijand zouden worden veroverd. Hij nam dus het bevel op zich, meer om zijn vaderland dienst te doen, dan om voordeel te verkrijgen.

Deze vloot ging 25 Maart 1607 uit Texel in zee en stevende rechtstreeks naar Spanje, „met het doel — zooals de Historie zegt — om, waar ook een vijandelijke macht mocht ontmoet worden, deze aan te tasten en, met den Goddelijken bijstand, te overwinnen, hopende alsdan den koning van Spanje te dwingen eerlang betere voorstellen van vrede te doen.” Reeds op 10 April kwam Heemskerk dicht bij Lissabon, waar hij vernam, dat de Spaansche schepen de Taag hadden verlaten en naar Gibraltar waren gestevend, om aldaar de Amsterdamsche en Rotterdamsche koopvaardijvloot, die uit Italië, Turkije en Griekenland verwacht werd, aan te tasten en als goeden buit op te brengen. Aanstonds zette nu onze Admiraal koers naar Gibraltar en kwam eerlang in 't gezicht der Spaansche vloot, waarover 't bevel was opgedragen aan Don Juan Alvarex d'Avila, een ervaren zeeman, die reeds meer dan eens blijken van groote bekwaamheid had gegeven. Zijn vloot telde 23 groote schepen, waaronder negen galjoenen, reuzen in gevaarte, vergeleken met onze veel kleinere vaartuigen. Het Spaansche Admiraalsschip, de St. Augustijn, droeg 21 kanonnen en was met ruim 500 soldaten bemand. De overige schepen waren niet veel minder sterk en werden vooral tegen elken aanval beschermd door het geschut van Gibaltars fort. Toen d'Avila onze vloot zag

aankomen, kwam er een glimlach op zijn trotsch gelaat, en vroeg hij een schipper, die bij hem gevangen was en te Rotterdam tehuis behoorde: „Zou je denken, dat de Hollanders zoo stout zouden zijn, mij aan te tasten?” Hij vroeg dit op een toon van verachting, daar hij eigenlijk den spot dreef met onze kleine vloot. De schipper gaf hem het koene, hoewel voorzichtige antwoord, dat hij duidelijk zag, dat die vloot gekomen was om te slaan, of dat hij anders zijn landslieden niet kende.

In 't gezicht der Spaansche vloot liet Heemskerk kriegsraad beleggen, en toen al de bevelhebbers om hem heen verzameld waren, zeide hij, dat hij vol vertrouwen op Gods hulp, voornemens was de Spanjaarden aan te tasten. „Wij zijn — dus sprak hij — tot dusver in de minderheid geweest, maar de God van Nederland heeft ons niet verlaten. Wij zijn dapperder en meer ervaren dan de Spanjaarden, dien het slechts om buit en om grootschheid des levens te doen is. Ons hart klopt warm voor 't lieve vaderland en zijne eer is de onze. Thans staat het aan u, onder Gods zegen, de dankbaarheid in te oogsten van onze landgenooten, terwijl de oogen van alle natiën op ons gericht zijn.”

Deze kloeke woorden misten hunne uitwerking niet, en toen Heemskerk ieder zijn bevelen had gegeven, zoodat elk wist wat hij te doen had, knielden zij allen neder, zonden hun gebed op tot God, gaven elkander trouwhartig de hand en dronken daarne een glas wijn op aller welzijn.

Zoo handelt ook een Christen, die kloeke daden wil doen: hij sterkt zich eerst in zijnen God en onderwerpt zich voorts aan alles wat God met hem doen wil.

De schipper had het wel bij 't rechte eind: „de vloot was gekomen om te slaan.” Heemskerks Admiraalsschip zeilde vooruit, gevolgd door den Schout-bij-nacht Lambert Hen-

drikszoon, gewoonlijk Mooi Lambert genaamd. Onze Admiraal stond op het bovendek, met den helm op 't hoofd, de borst met een pantser bedekt, en was in volle wapenrusting.

Zoodra d'Avila deze beide schepen zag aankomen, kreeg hij het te kwaad, kapte haastig zijn ankers en liep tot dicht onder de stad, meenende daar veiliger te zijn, terwijl hij aan zijn Vice-Admiraal en drie galjoenen bevel gaf den strijd tegen de beide Hollandsche schepen te aanvaarden.

Heemskerk en Mooi Lambert zagen dit wel, maar wilden den Admiraal niet laten ontsnappen.

„Wij moeten het Spaansche Admiraalsschip hebben,“ zeide Heemskerk tot Lambert. „Ga er op af, maar schiet niet, voordat ik het schip op zij gekomen ben. Ik geef honderd stukken van achten aan den matroos, die de Spaansche vlag naar beneden haalt. Vooruit schipper! Op den Spanjaard aan!“

Beide schepen zeilden nu rechtstreeks aan op het Admiraalsschip van d'Avila, en deze, den strijd nu niet kunvende ontwijken, gaf dadelijk vuur uit zijn twee voorste stukken. Het Hollandsche Admiraalsschip, de Eolus, stoorde er zich niet aan, liep hem terzijde en gaf den Spanjaard dadelijk de volle laag, met het doel hem terstond aan boord te klampen.

Dit was het sein voor den algemeenen aanval. Van alle kanten dringen nu onze schepen op den vijand in, en wel met het gevolg, dat het Spaansche Vice-Admiraalsschip weldra in vlammen opgaat, twee galjoenen in brand worden geschoten, een derde hetzelfde lot treft en de overige de vlucht nemen.

Intusschen wilde d'Avila beletten, dat de Eolus hem enterde. Ten tweeden male brandde hij los, en, helaas, met beter gevolg dan den eersten keer. Dit tweede schot trof

eerst een jongen en — tegelijk onzen Admiraal, die met het zwaard in de hand de zijnen aanmoedigde, maar straks doodelijk gewond neerviel. Zijn linkerbeen was tot aan het lijf toe door den kogel weggeschoten. Aanstonds vloog men hem te hulp, bracht hem naar de kajuit, maar Heemskerk voelde wel dat zijn einde nabij was. Kapitein Verhoef, die pas met den Admiraal gesproken had, wierp zich op de knieën aan zijn zijde en drukte hem schreiend de hand. Heemskerk echter behield zijn kalmte. Zijn kloekmoedigheid en liefde tot het vaderland verlieten hem geen oogenblik. Hij bleef standvastig, gaf nog eenige bevelen, wilde dat men zijn dood nog eenigen tijd voor het scheepsvolk zou verborgen houden, en daarna zijn ziel aan God opdragende, blies hij den laatsten adem uit.

Kapitein Verhoef verzweeg den dood van den Admiraal en ging moedig op den vijand in. Mooi Lambert had intusschen den Spanjaard aan boord geklampt en weldra moest d'Avila zich overgeven. Zwaar gekwetst droeg men hem weg, maar voordat hij den wal bereikte was hij reeds dood. Een trompetter van kapitein Kleinzorg, die 't Spaansche Admiraalsschip beklommen had, haalde de vlag omhoog en kreeg de door Heemskerk beloofde belooning.

De overwinning was volkomen: de beide Spaansche Admiraalsschepen, drie galjoens, een groot oorlogsfregat en vele andere schepen werden verbrand; twee andere vaartuigen vlogen in de lucht en verscheidene schepen geraakten op 't strand, waar zij door de branding uit elkander werd geslagen. De Spanjaarden hadden zoovele dooden, dat men ze niet tellen kon; bij hoopen dreven ze op de golven rond. Door dezen zeestrijd werd nu bewezen, dat de Spaansche vloten, die naar veler oordeel onoverwinnelijk waren, ook onder hare wallen en onder de oogen der Spanjaarden zelve, konden overwonnen worden. De

koning van Spanje zag dan ook nu wel in dat hij tegen ons volk, met zulke kloeke bevelhebbers, niet opgewassen was. De schrik sloeg hem om 't lijf toen hij den uitslag vernam, en zeer waarschijnlijk heeft deze zee strijd het meest bijgedragen tot het sluiten van het Twaalfjarig Bestand, dat kort daarna zijn beslag kreeg.

Heemskerk was 40 jaren oud toen hij sneuvelde. Zijn lijk werd gebalsemd en naar Amsterdam gevoerd, waar het op 's Lands kosten in de Oude kerk plechtig begraven werd. Nog heden kan men aldaar het prachtige gedenkteeken zien, dat zich boven zijn graf verheft, en daarop de volgende regelen lezen, door den dichter P. C. Hooft vervaardigd:

Heemskerk, die dwars door 't ijs en 't ijzer durfde streven,
Liet d'eer aan 't land, hier 't lijf, en voor Gibraltar 't leven.

Met recht mogen wij de volgende woorden een geschiedschrijver nazeggen: „Heemskerk was een dier groote mannen, die vermaard door hun eenvoud en kloekheid, moed aan godsvrucht gepaard hebben, en het is aan hem, onder Gods zegen, te danken, dat Nederland aan de Spaansche tirannie ontkomen is.”
